

۱۳۵۱۰۵۶

آینده پژوهی انقلاب اسلامی

مبانی، روش ها و امکان ها

www.ketab.ir

ابوذر مظاهری

تهران

۱۴۰۰

سرشناسه: مظاهری، ابوذر، ۱۳۵۶-

عنوان و نام پدیدآور: آینده پژوهی انقلاب اسلامی: مبانی، روش‌ها و امکان‌ها / ابوذر مظاهری.
مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی؛ شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای تخصصی تحول و ارتقاء علوم انسانی؛ مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: سیزده، ۴۳۸ ص.

فروست: «سنت»؛ ۲۴۹۰. علوم سیاسی؛ ۸۲؛ مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۵۶۶.

شابک: ۸-۲۵۱۴-۰۲-۶۰۰-۹۷۸-۷۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی:

Abuzar Mazaheri. Futures Studies of the Islamic Revolution: Principles, Methods and Possibilities.

یادداشت: کتابنامه.

یادداشت: نمایه.

موضوع: ایران — تاریخ — انقلاب اسلامی، ۱۳۵۷- آینده‌نگری

موضوع: Iran -- History -- Islamic Revolution, 1979 -- Forecasting

موضوع: آینده پژوهی

موضوع: Forecasting -- Study and Teaching

موضوع: ایران — آینده‌نگری

موضوع: Iran -- Forecasting

شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.

The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Humanities (SAMT), Institute for Research and Development in the Humanities.

شناسه افزوده: شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای تحول و ارتقاء علوم انسانی.

شناسه افزوده: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره). انتشارات.

رده‌بندی کنگره: ۱۴۰۰ DSR ۱۵۶۴

رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۳

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۸۵۵۶۱۷۷

آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی: مبانی، روش‌ها و امکان‌ها

دکتر ابوذر مظاهری (استادیار مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره))

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه

علوم انسانی؛ شورای تخصصی تحول و ارتقاء علوم انسانی و مؤسسه آموزشی و پژوهشی

امام خمینی (ره)

چاپ اول: پاییز ۱۴۰۰

تعداد: ۱۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: سمت

چاپ و صحافی: مشعر

قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل

توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشران، نشر یا

بخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

تهران، روبه‌روی دانشگاه تهران، حد فاصل خیابان‌های فخر رازی و دانشگاه، مجتمع تجاری-اداری

پارسا، واحدهای ۲۰۱ و ۷ و ۸، تلفن: ۶۶۴۰۸۱۲۰ - ۶۶۴۰۸۱۴۵ - ۶۶۴۰۱۷۸۵۷ (فروشگاه)،

مراکز پخش: شمار: ۶۶۴۰۵۶۷۸ @sazmab_samt info@samat.ac.ir www.samt.ac.ir

قم، خیابان شهدا (صفائی)، کوی شماره ۲۴ (ممتاز)، پلاک ۳۸، تلفاکس: ۰۲۵۳۷۷۴۲۳۲۶

www.hatir.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
مقدمه.....	۳

درس اول: مفاهیم و کلیات

مقدمه.....	۶
پیشینه بحث.....	۶
ضرورت بحث.....	۷
مفاهیم کلیدی موضوع.....	۹
۱. آینده پژوهی، آینده نگری و آینده شناسی.....	۹
۲. انقلاب اسلامی.....	۱۳
الف) سطح و ساحت مفهومی انقلاب اسلامی.....	۱۳
ب) انقلاب اسلامی یا جمهوری اسلامی.....	۱۷
۳. آینده داری انقلاب اسلامی.....	۱۸
خلاصه.....	۲۰
پرسش ها.....	۲۰
فعالیت علمی.....	۲۱
منابعی برای مطالعه بیشتر.....	۲۱

درس دوم: مبانی نظری آینده پژوهی انقلاب اسلامی (۱)

مقدمه.....	۲۴
فلسفه تاریخ الهی.....	۲۹
۱. هدف تاریخ از دیدگاه الهی.....	۳۰

۳۲	۲. محرک و شکل حرکت تاریخ از دیدگاه الهی
۳۹	خلاصه
۴۰	پرسش‌ها
۴۰	فعالیت علمی
۴۰	منابعی برای مطالعه بیشتر

درس سوم: مبانی نظری آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی (۲)

۴۲	مقدمه
۴۲	دیدگاه اول (چهار دوره: هبوط اساطیری، فترت، هبوط مدرن و افول شرک و ظهور توحید)
۴۷	دیدگاه دوم (سه دوره: هبوط، بعثت و ظهور)
۵۱	دیدگاه سوم (سه دوره: فطرت، مادی‌گرایی و عقل‌گرایی)
۵۷	بررسی دیدگاه‌ها
۵۹	دیدگاه جامع
۶۷	خلاصه
۶۸	پرسش‌ها
۶۸	فعالیت علمی
۶۹	منابعی برای مطالعه بیشتر

درس چهارم: مبانی نظری آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی (۳)

۷۲	مقدمه
۷۲	۱. هدف تاریخ از دیدگاه غیرالهی
۷۷	۲. محرک و شکل حرکت تاریخ از دیدگاه غیرالهی
۷۹	تاریخ و سیر آزادی روح (هگل)
۸۳	پایان تاریخ و آخرین انسان (فوکویاما)
۸۹	۳. سیر و مراحل تاریخ در رویکرد غیرالهی
۹۱	تصویر اجمالی آینده انقلاب اسلامی بر اساس هر یک از فلسفه‌های تاریخ الهی و غیرالهی
۹۲	اصول و کلیات فلسفه تاریخ الهی
۹۲	اصول و کلیات فلسفه تاریخ غیرالهی
۹۴	خلاصه

۹۵	پرسش‌ها
۹۵	فعالیت علمی
۹۵	منابعی برای مطالعه بیشتر

درس پنجم: روش آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی (۱)

۹۸	مقدمه
۹۹	دیدهبانی آینده (یا شناسایی مشکلات و فرصت‌ها)
۹۹	تجزیه و تحلیل روند
۱۰۰	تحلیل تاریخی
۱۰۱	تبارشناسی
۱۰۱	پس‌نگری
۱۰۱	تجزیه و تحلیل نیروهای محرکه
۱۰۲	سناریوپردازی (تصویرسازی آینده)
۱۰۳	چشم‌اندازسازی
۱۰۴	شناسایی پیش‌ران‌ها (عوامل محرکه)
۱۰۵	۱. افق‌شناسی (بررسی عوامل پیش‌کننده)
۱۰۹	۲. ظرفیت‌شناسی (بررسی عوامل پیش‌برنده)
۱۱۰	ظرفیت‌های پایه انقلاب اسلامی
۱۱۰	تفکر الهی انقلاب
۱۱۱	رهبری ولایی انقلاب
۱۱۲	مردم انقلابی
۱۱۴	خلاصه
۱۱۵	پرسش‌ها
۱۱۵	فعالیت علمی
۱۱۵	منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل ششم: روش آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی (۲)

۱۱۸	روندشناسی (تحلیل و برون‌یابی روند)
۱۱۹	۱. روندشناسی تاریخ ایران

پیشگفتار

با تابیدن نور انقلاب اسلامی بر سرزمین ایران، هویت فرهنگی و تاریخی ایران اسلامی، در فصل تازه خویش، آینده‌ای درخشان را نوید می‌دهد که بر بنیاد آموزه‌های الهی و دین اسلام پدید خواهد آمد.

درباره این انقلاب و آینده آن مسائل متعددی در حوزه‌های مختلف سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی به همراه بسیاری پرسش‌های درازدامن و عمیق، در ذهن جامعه ما، به‌ویژه در میان جوانان پرسشگر و جریسته حقیقت، مطرح شده است. ذهن حقیقت‌جو و فرهیخته ایرانی در فرایند هم‌آوردی و تقابل تمدن مدرن با لایه‌های تمدن شکوهمند اسلامی، برای اثبوت پرسش‌های خویش نیازمند پاسخ‌هایی درخور و سنجیده است. اینکه آیا این انقلاب می‌تواند دوام پیدا کند؟ و آیا می‌تواند به اهداف و آرمان‌های متعالی خود برسد؟ آیا افقی فراتر از تمدن غربی پیش روی بشر باز خواهد شد؟ آیا تحقق تمدن نوین اسلامی امکان‌پذیر است؟ این انقلاب با چه ظرفیت و توانی می‌تواند در مقابل تمدن غربی، تمدن نوین اسلامی را بنا کند؟ آیا این خود یک آرمان دور از دسترس است یا یک فرایند در حال تحقق؟

از این‌رو اندیشه‌وران و دغدغه‌مندان انقلاب اسلامی بیش از هر زمان دیگری نیازمند تأمل و تفکر درباره این انقلاب و آینده آن‌اند، و جا دارد از خود پرسیم که این سخن رهبر کنونی انقلاب اسلامی چگونه می‌تواند تبیین علمی پیدا کند:

ما در حال پیشرفت و سازندگی و در حال بنای یک تمدن هستیم... ملت

ایران، همچنان‌که شأن اوست، در حال پدید آوردن یک تمدن است... ما در این صراط و در این جهت هستیم. نه اینکه ما تصمیم بگیریم این کار را بکنیم، بلکه حرکت تاریخی ملت ایران در حال به وجود آوردن آن است.^۱

کتاب پیش رو، کوششی است در جهت همین دغدغه، و پژوهشی است در قلمرو آینده‌پژوهی که هدف اصلی آن، ارائه تبیینی علمی و درست از آینده انقلاب اسلامی و چشم‌انداز تمدنی آن است. البته این تحقیق نخواست به طور کامل در چارچوب علم آینده‌پژوهی و دقیقاً مطابق روش‌های مرسوم این علم، آینده انقلاب اسلامی را مورد پژوهش قرار دهد، بلکه به صورت تلفیقی، از مباحث فلسفه تاریخ، تحلیل تاریخ و روش‌های علم آینده‌پژوهی بهره برده است.

می‌توان گفت این اثر، از جمله آثاری است که آغازگر تحقیق و پژوهش در حوزه آینده انقلاب اسلامی است. به همین دلیل کاستی‌های زیادی دارد و امید است با ادامه این راه به همت پژوهشگران دیگر، شاهد آثار بهتری در این زمینه باشیم.

در اینجا لازم می‌دانم از استادان ارجمند، دکتر موسی نجفی و دکتر محمدرحیم عیوضی و نیز همکاران محترم، حجت‌الاسلام دکتر مهدی ابوطالبی، حجت‌الاسلام دکتر ذبیح‌الله نعیمیان و دکتر علیرضا جوادزاده که با مطالعه پیش‌نویس این کتاب و ارائه نظرهای سودمند، بنده را یاری کردند، قدردانی و تشکر کنم.

همچنین از دست‌اندرکاران معاونت پژوهش و مدیریت تدوین متون مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، و سازمان سمت (به‌ویژه گروه علوم سیاسی و دفتر قم) نیز صمیمانه سپاسگزاری می‌کنم.

ابوذر مظاهری

مرداد ۱۳۹۸

۱. حدیث ولایت، بیانات به مناسبت حلول سال ۱۳۷۳ شمسی، ۱/۱/۱۳۷۳.